

נשים בפוליטיקה ופוליטיקה של נשים/ חנה הרצוג

על הכותבת:

עשתה ד"ר באוניברסיטת ת"א במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, שמשה כראש החוג בשנים 1998-2001. הייתה נשיאת האגודה לחקר ישראל בין השנים 2001-1999. עורכת כתב עת סוציולוגיה ישראלית. מראשי התוכנית ללימודי מגדר בת"א. כעת היא פרופ' אורח באוניברסיטת הרוו ארד.

מבוא

שאלת שוויון הנשים בפוליטיקה, עולה מהסתירה בין הרעיונות והאידיאולוגיות שהתפתחו בעידן הנאורות ודיברו על סדר חברתי אוניברסלי דמוקרטי בו כל בני האדם שווים, לבין מציאות של אי שוויון מגדרי. משחר ההיסטוריה היה השלטון נתון בידי מעטים. במרבית ההסדרים ההיסטוריים המוכרים, ניתנה העדפה לגברים בשלטון. ההיסטוריה הפוליטית-חברתית המודרנית היא במידה רבה תולדות מאבקייהם של פועלים, מיעוטים, קבוצות אתניות וגזעיות שונות, בשם אידאות של שוויון.

איך נסביר, שעם הרחבת זכות ההשתתפות הפוליטית- היו הנשים כמעט האחרונות לקבל זכות בחירה? ויתר על כן, גם לאחר שזכו בזכות להשתתפות פוליטית, לא הגיעו לייצוג שווה בפוליטיקה הפורמלית. במהלך המאה ה-20 התרחשו שינויים מרחיקי לכת בתפקידים המגדריים: נשים רכשו השכלה, נכנסו לכוח העבודה, ובכל זאת נשארת המציאות העיקשת של אי שוויון מתמיד הנחתך על בסיס מין גם בשלהי מאה זו. תשובות ניתן לקבל על ידי ניתוח האופן שבו התמסד הסדר הדמוקרטי כסדר פוליטי חדש, וכיצד הוגדר מקומן של הנשים בסדר זה.

מגדור הסדר החברתי- פוליטיקה זה עניין לגברים בלבד?

במרבית הדמוקרטיות המערביות, למעט הארצות הסקנדינביות, ייצוג הנשים בפוליטיקה נמוך מחלקן באוכלוסייה. הפוליטיקה בהגדרתה המסורתית אינה נתפשת כתחום פעילות מובן מאליו לנשים. גברים נתפסים כיצורים ציבוריים פוליטיים, ונשים כיצורים ביתיים א-פוליטיים = תפישה בינארית. עם תהליכי התיעוש, העיור והביורוקרטיזציה של החברה המערבית, התמסדה גם הבחנה בין שתי הספירות, הפרטית והציבורית ובהתאם נקבעו מוסדות, חוקים ונורמות.

כינונם של הארגונים הפוליטיים המודרניים, ומיסוד כללי המשחק האוניברסליים לכאורה, של הפוליטיקה, מתרחשים בה בעת שמתמסדת גם הספירה הפרטית שבמרכזה עומדת המשפחה. להבחנה בין הספרות נלווית הדיכוטומיה בין המינים, הבית כתחום התמחותה של האישה, והתחום הציבורי – כתחום הגבר. הסדר הפוליטי שהתמסד, על תכניו וכללי המשחק שלו, נקבע על ידי גברים, ובכפוף לעולמות התוכן והעניין שמוקדו בספירה הציבורית. כניסתן של נשים לתחום הציבורי נתפסת בחברה, ולא אחת אף בעיני עצמן, כניסה לתחום לא להן. תפישות כאלה הופכות גורם מתערב בסיכויי נשים לקידום בתחום הציבורי בכלל, ומשפיעות על יכולת המיקוח שלהן בזירה הפוליטית.

כיצד מתמודדות הנשים בישראל עם התפישה התרבותית, שפוליטיקה היא עניין לגברים?

המחקר וההגות בארץ ובעולם עונים על שאלה זו בשתי דרכים עיקריות: הפמיניזם הליברלי - אינו חולק על עיקרי הסדר החברתי אלא מבקש לשנות, בעזרת חינוך וחקיקה, את התנאים היוצרים אפליה ואי שוויון הזדמנויות לנשים דרך זו מדגישה את הייצוג, הנראות והסטאטוס של השתתפות הפוליטית של נשים..

הדרך השנייה (מרקסיסטית, רדיקאלית ופוסט מודרניסטית) מבקרת את עצם ההגדרה מהי פוליטיקה ומהם גבולותיה. לטענתן ההגדרה הבינארית מתעלמת ממסורת ארוכה של עשייה פוליטית שלא במסגרות פורמליות. מניחות זה עולה שנשים כן עושות פוליטיקה, אלא שבשל ההגדרה הצרה של הפוליטיקה הפורמלית, הפוליטיקה שלהן בלתי נראית. דרך זו מדגישה את הפעילות של נשים.

ייצוג נשים במבנה הפורמלי של הפוליטיקה הישראלית - תמונת מצב

המערכת הפוליטית הישראלית היא מערכת כמעט חדשה. תנועת העבודה, שהייתה הכוח הפוליטי המוביל בישוב, אימצה את רעיון השוויון בין המינים כחלק מהאידיאולוגיה הסוציאליסטית שלה. הנשים היהודיות, מחצית מהבוחרים היהודים, משרתות בצה"ל, עם השנים גברה התעניינות הנשים היהודיות בפוליטיקה וניתן לראות זאת בשיעור השתתפות בבחירות, בשיחות בנושאים פוליטיים ובחברות מפלגתיות. אך למרות זאת, ייצוג הנשים היהודיות בפוליטיקה הישראלית נמוך, והנשים הערביות-פלסטיניות כמעט נעדרות לחלוטין מזירה זו. לישראל אומנם הייתה אישה ראש ממשלה (השלישית בעולם), אך במרבית הממשלות כיהנה רק אישה אחת, ובארבע ממשלות לא כיהנה אף אישה. שיעור

ייצוגן של נשים בכנסת לא עלה על 11.6%, יתר על כן לא ניכרת מגמה של עליה בייצוגן בכנסת. עד לבחירות 1999 כל הנשים שנבחרו לכנסת היו יהודיות. בכנסת ה-15 נכנסה לראשונה אישה ערביה פלסטינית מטעם מר"צ.

מאז בחירות 1969 קיימת מגמה של עליה מתונה אך יציבה בייצוג הנשים ברשויות המקומיות היהודיות, ברשויות הערביות המצב בכי רע: רק 6 נשים כיהנו ברשויות המקומיות מאז קום המדינה. בבחירות לרשויות המקומיות ב-1998 ניכרת מגמת שינוי ברורה. בראש ובראשונה גדל מספר המועמדות בכלל, וגדל מספר המועמדות שעמדו בראש רשימה. ייצוג הנשים עלה ל-15%. השינוי העיקרי הוא דרך כניסתן של הנשים לרשויות המקומיות, יותר נשים נכנסו באמצעות מפלגות עצמאיות, מקומיות וחדשות שהן הקימו. בכל המפלגות ייצוג הנשים נמוך משעור חברותן במפלגה. תמונת המצב העולה היא שככל שעולים בסולם העוצמה והחשיבות של התפקידים הפוליטיים, כך יורד ייצוג הנשים.

נשים, מבנה פוליטי ומבנה הזדמנויות

בספרות מוזכרים שלושה גורמים מוסדיים עיקריים בתור הגורמים המשפיעים על סיכויי נשים להיכנס לפוליטיקה: שיטת הבחירות, מבנה המערכת המפלגתית והתרבות הפוליטית.

שיטת הבחירות - השיטה שהייתה נהוגה בישראל עד בחירות 1996 נחשבת לשיטת הבחירה הנוחה ביותר לנשים (מס' מועמדים גדול מכל אזור, מפלגות ארציות). כלומר, יש לחפש את התשובה למיעוט ייצוגן בפוליטיקה גם בתחומים אחרים. בבחירות 1996 הכניסו הפרדה בין בחירה לראשות ממשלה ובחירה לכנסת. תוצאות הבחירות מלמדות, שמשינתנה לבוחרים הזדמנות, הם ביטאו את עמדתם בסדר היום הלאומי בבחירת ראש ממשלה, ואת צורכיהם החברתיים וזהותם בבחירות לכנסת. תוצאות הבחירות חיזקו בעיקר את קולן של קבוצות שתבעו הכרה בצרכים ייחודיים (רוסים, ספרדים, חרדים, דתיים לאומיים) ועולה השאלה, האם השיטה החדשה מפלסת דרך גם לנשים?

המערכת המפלגתית - מרבית המפלגות בישראל לא הצטיינו בדפוסי גיוס דמוקרטיים ופתוחים, המפלגות אופיינו בריכוזיות, בוועדות מסדרות ודפוסי פעולה שהקשו על כניסת נשים. באחדות מהמפלגות הייתה מסורת של מתן ייצוג סמלי לנשים. ראוי להדגיש שבכל המדינות בהן הושג שיפור בייצוג נשים בפוליטיקה, היה זה בעקבות הפעלת מנגנון כלשהו של הבטחת ייצוג. במרבית המפלגות היה יותר ייצוג לנשים בגופים הרחבים וייצוג נמוך בגופים המצומצמים. יוצאת מן הכלל הייתה מר"צ. הפער הזה בייצוג הצטמצם באמצע שנות ה-90.

תרבות פוליטית מפלגתית - בכל ההיסטוריה הפוליטית של המפלגות בישראל, במפלגות השמאל היה לנשים ייצוג גבוה יותר מאשר במפלגות הימין, המרכז והמפלגות הדתיות. בסקרים שנערכו בישראל לא נמצא מעולם קשר סטטיסטי בין מין להצבעה. המשתנים היחידים המשפיעים על יצירת פער מיגדרי בדפוס ההצבעה בישראל הם סטטוס חברתי וגיל. ככל שסטטוס האישה גבוה יותר וגילה צעיר יותר - עולה ההעדפה האלקטוראלית של גוש השמאל.

האם לנשים אינטרס בקבוצה?

התביעה לשילוב נשים בפוליטיקה הפורמלית מנומקת בשלושה סוגי טענות: נשים הן קבוצת אינטרס שצריכה לקחת חלק בתהליך קבלת החלטות החברה תרויח מהכללת נשים ועולמן בזירה הפוליטית הפורמלית תת ייצוג של נשים פוגם ברעיון הדמוקרטי של שוויון וצדק התביעה לייצוג נשים בפוליטיקה מכילה באופן סמוי לא רק את ההנחה שלנשים אינטרס משלהן, אלא שהוא שונה מהאינטרס של הגברים ומנוגד לו. השאלה מהו אינטרס של נשים ומי מגדיר אותו, נתונה במחלוקת. אין תשובה מוסכמת. נראה לה שהחשוב מכל הוא שקולן של הנשים יישמע, ויהיה קולן מגוון ככל שיהיה.

תרבות של הכללה והדרה בישראל

בחברה הישראלית חוברים יחד כמה מרכיבים המניחים את התשתית להדרת נשים מהפוליטיקה. הכללת הנשים על בסיס אותם מרכיבים המזירים אותן מנטרלת את כוחן של הנשים בפוליטיקה הממוסדת.

מיתוס השוויון המיגדרי-

מיתוס השוויון ניזון ממקורות שונים (מיתוס החלוצה והלוחמת, ספרי היסטוריה והסוציולוגיה שהעלימו את המאבק על זכות הבחירה, ארגוני הנשים שהיו חלק מהזירה הפוליטית מפלגתית עוד בימי הישוב, האידיאולוגיה של הקיבוץ, מגילת העצמאות, גיוס חובה, ראש ממשלה אישה). כהשלכה שלו על הזירה הפוליטית, נשים כקבוצה, לא ראו עצמן מופלות על ידי המערכת, לא סברו שיש להן סדר יום אחר ולא פיתחו דפוסים פוליטיים שונים. נושאים פמיניסטיים נכנסו לסדר היום הציבורי כאשר קיבלו "מיסגור" אחר, של בעיה חברתית (הכאת נשים) או של בעיה לגיטימית (יום לימודים ארוך כפתרון לפער העדתי). העובדה שנשים אינן מגלות דפוס התנהגות פוליטיים ייחודיים, מפחיתה את כוח מיקוחן הפוליטי.

עולם בינארי ממוגדר-

תבנית החשיבה הבינארית הנ"ל מושרשת עמוק בתרבות הישראלית. העילית בונת האומה השתמשה במודלים של ארגון ודימויים פוליטיים שהובאו מארצות המוצא, בעיקר מזרח ומרכז אירופה. עיקר ההתנגדות לשוויון פוליטי של הנשים באה מהחוגים הדתיים. ראשי היישוב שהיו מעוניינים בהכרה של מרבית החוגים ביישוב, היו מוכנים לוותר ולדחות את מתן זכות הבחירה לנשים "לזמנים טובים יותר. תבנית החשיבה הנחשפת כאן היא: נשים אינן חלק אינטגרלי מהעולם הציבורי. תפישת העולם הבינארית עולה גם מהחקיקה השוויונית ביותר לכאורה: חוק שירות הביטחון, וחוק שיווי זכויות האישה. בשני החוקים האמהות היא שמקנה לנשים את מעמדן האזרחי השווה, אך בו בזמן דוחקת אותן לשולי העולם הציבורי.

התרבות היהודית והתרבות הפלסטינית-

הדרת הנשים מהתחום הציבורי, בשתי התרבויות, נתמכת בחשיבות המרובה המיוחסת לאישה בתפקידיה הביתיים.

העדר הפרדה בין דת ומדינה-

הדפוס הפטריאכלי זוכה לתמיכה ושעתוק בשל העדר ההפרדה בין דת ומדינה בישראל. הנורמות בעניין המעמד האישי בשיטות הדתיות השונות נקבעות על ידי מוסדות גבריים, ולנשים אין חלק בקביעתן. לאחרונה באמצעות בג"ץ, השיגו הנשים זכות להשתתפות במועצות הדתיות (לאה שקדיאל). השותפות הקואליציונית של המפלגות הדתיות הכריעה בחוק ההפלות כאשר אחרי בחירות 1977, בוטל "הסעיף הסוציאלי" שהתיר לוועדות לאישור הפלות להתחשב בתנאים הסוציו-כלכליים של הפונה.

הקונפליקט הערבי-ישראלי-

בצל הקונפליקט המתמשך וההתמסדות של תפישת האיום הביטחוני כמובנת מאליה, זוכה תפישת העולם הבינארית לחיזוק. בא לידי ביטוי בעולם אזרחי שיש בו דומיננטיות של הצבא והתרבות הגברית מצד אחד, ומצד שני האדרה של המשפחה ושל משפחתיות. הנשים נתפשות כמייצגות את הקולקטיב: אמהות האומה.. בתפישה כזו מיקומן של הנשים בספירה הפרטית מועצם. גם בחברה היהודית וגם בערבית-פלסטינית מגויסת האישה בתפקידי המשפחתיים לשמירה על הזהות ועל גבולות הקולקטיב ועל הסולידריות. סיכויי הנשים בפוליטיקה מושפעים עמוקות ממרכזיות הצבא בחברה הישראלית. הצבא הוא אחד ממוסדות השעתוק המיגדרי העיקריים הקיימים בחברה הישראלית. הגברים מצליחים לתרגם את השירות הצבאי לעמדות טובות יותר בשוק הכלכלי

והפוליטי. הם מביאים לשוק זה את דפוסי החשיבה הצבאיים שלהם. קיימת נטייה לטשטש את קווי התיחום בין פוליטיקה וצבא, זה מחוזק על ידי הקשר בין האליטות וכניסה של אנשי צבא לפוליטיקה. החשיבה הצבאית והשיקולים הצבאיים נתפשו כמתאימים ביותר לניהול המדינה. דפוס חשיבה זה יוצג על ידי גברים וזוהה כתחום גברי. השיח הביטחוני בפוליטיקה הישראלית משתקף בהיררכיה בין תיקי הממשלה וועדות הכנסת. הכפפת שיקולים שונים לשיקולי בטחון היא אחד המאפיינים הבולטים של השיח הישראלי. השיח הפוליטי הממוקד בשאלות שלום וביטחון, מפצל את החברה וגם את הנשים ומונע כל התארגנות נשים. רק בעשור האחרון, גברה המודעות לקשר שבין הנימוק הביטחוני לבין מעמד האישה. ונולדו תנועות נשים לקידום המאבק לשלום, ולשיתוף פעולה בין נשים יהודיות ופלסטיניות אזרחיות ישראל.

בצבת מנגנוני ההכללה וההדרה

נשים בפוליטיקה הפורמלית - נשים תמיד זכו לייצוג סמלי בפוליטיקה הישראלית, אפשר בניית מיתוס של מערכת שוויונית ופתוחה. משקף שני תהליכים סותרים: הכרה בנשים כקטגוריה חברתית אולם פעילות פוליטית על בסיס זהות מגדרית נתפשת כבלתי לגיטימית. שני התהליכים - הכרה בנשים ודחיקתן לשוליים - מעוגנים בתבניות חשיבה עמוקות והן הוזכרו לעיל: העולם הבינארי, האתוס הלאומי והדתי, צורכי הביטחון והמשפחתיות. במרבית המפלגות קיימות בתוכן או לידן מחלקות נשים "מובלעת של עולם הנשים". במקום להתחרות בגברים על כל המשרות הן התחרו בינן לבין עצמן על "המקום הסמלי" שיועד להן. הנשים מצאו עצמן בדילמה מתמדת ביחס לזהותן הפוליטית. אם בחרו לפעול כחברות מפלגה קוטלגו כ"נשים". אם בחרו להתארגן על בסיס מגדרי, הן נדחקו לשוליים יחד עם הנושאים בהם טיפלו. ארגוני הנשים ליד המפלגות היוו אמצעי להכללת נשים בזירה הפוליטית ובד בבד גם לדחיקתן לשוליים.

פוליטיקה של נשים במערכת הפורמלית - פוליטיקה של נשים משמעה תביעה להכיר בנשים כקטגוריה חברתית הסובלת מאפליה וקיפוח. זו תביעה כלפי החברה להתבונן בעצמה ובהנחות היסוד לסדר החברתי ובעיקר לחלוקת התפקידים המינית המתרחשת בו. מרבית חברות הכנסת והנשים ברשויות המקומיות ישבו בוועדות שעסקו בנושאים "נשיים". רובן עשו זאת כבודדות, מתוקף תפקידן ובכפיפות לסדר היום הגברי. מעט הנשים שהיו שותפות לעשייה הפוליטית היו שותפות לשעתוק הסדר הקיים.

באיזו מידה ניתן להצביע על צמיחתה של פוליטיקה חדשה של נשים במערכת הקיימת?

הרחבת גבולות הפוליטיקה

תנועות נשים - תחום עשייה בולט שלא הוגדר כפוליטיקה היה תחום הפעילות ההתנדבותית. נתפשה כהרחבה של הפעילות הביתית, בתוכן ובאיכות היחסים. המחקר הפמיניסטי של העשייה ההתנדבותית מלמד כי נשים במערב יזמו את המדיניות החברתית שהניחה את התשתית למדינת הרווחה. מרבית ארגוני הנשים הגדולים בישראל הם ארגונים ממוסדים הקשורים למסגרות פוליטיות מובהקות, ארגונים שטיפחו שירותים שניתנו לנשים כאמהות, רעיות ומפרנסות שניות. לא היה בפעילות זו קריאת תגר על הסדר המיגדרי של החברה והפוליטיקה.

שנות ה-60 העלו את הגל השני (הראשון בראשית המאה ה-20 עסק בזכות הבחירה) של הפמיניזם בעולם המערבי המתועש. חידוש פוליטי בלתי פוסק מאפיין גל זה, העלו שורה של נושאים לדיון, אלימות במשפחה, ניצול מיני, אונס חדלו להיות עניין "פרטי". יותר ויותר מחקרים בעולם מצביעים על הזירות האלטרנטיביות לפעילות נשית-פוליטית. נשים הן אזרחיות אקטיביות בקהילות אתניות ומעמדיות, במקומות עבודה ובמפגשים בין ובתוך קהילות. תנועות הנשים הרחיבו את השיח הפוליטי ואת זירות הפעילות הפוליטית.

הדרך הישראלית לפמיניזם

הגל הפמיניסטי הראשון בישראל היה עוד בתקופת הישוב. שיאו היה המאבק למען זכות בחירה לנשים למוסדות היישוב בשנים 1919-1926. הגל השני החל מפלס דרכו סמוך למלחמת יום הכיפורים ובעקבותיה. בראשית שנות ה-70 החל להישמע קול המחאה כנגד האפליה העדתית. שולמית אלוני הקימה את התנועה לזכויות האזרח. ב-1972 הקימו מרשה פרידמן ומרלין ספר את תנועת הנשים הרדיקלית- נלחם (נשים לחידוש חברתי). כשם שמחאת הפנתרים לא הפכה לתנועת מחאה רחבת היקף, כך אירע גם לנשים. החברה הישראלית שלאחר ששת הימים עסקה בשאלה של גבולות ושטחים. ההזדהות הקולקטיבית עם הישגי הצבא במלחמת ששת הימים הייתה משותפת לגברים ולנשים. מינויה של גולדה מאיר לראש ממשלה, הפריחה הכלכלית שאפשרה לנשים רבות להיכנס לשוק העבודה סייעו לחיזוק מיתוס השוויון. נשים

לא היו מודעות לעובדה כי נותבו לתחומי עיסוק נשיים ומשניים. הן נעדרו כמעט לחלוטין ממרכזי קבלת ההחלטות של הכלכלה והפוליטיקה.

מלחמת יום כיפור שימשה מעין מראה ששיקפה בבהירות מכאיבה את המבנה החברתי של ישראל ומקום הנשים בו. ללא הגברים שותקה כלכלת המדינה כמעט לחלוטין. התחבורה הציבורית הייתה דלילה כי לא היו בנמצא נהגות אוטובוסים.

במלחמת יום כיפור הודרו הנשים משלושת התפקידים המרכזיים של המערך המלחמתי: ההגנה הצבאית, האדמיניסטרציה האזרחית והייצור המלחמתי.

תפקידיהן המסורתיים של הנשים הועצמו במהלך מלחמת יום כיפור (מפעלים שותקו כי גויסו המנהלים ומקבלי ההחלטות, בתי הספר פעלו מהשבוע השני למלחמה למרות החגים - מאוישים על ידי מורות).

הגוף הראשון שהגיב לבזבוז המשווע בהון אנושי בחברה המרובדת על בסיס מגדרי היה הצבא. אימוץ הטכנולוגיות החדשות והצורך בכוח אדם מיומן ואיכותי פתחו בפני נשים מקצועות צבאיים רבים והזדמנויות חדשות. גיוון תפקידי הנשים בצבא החל מתרחב מאז ועד היום.

בעקבות מלחמת יום כיפור צצו תנועות מחאה רבות. נשים מצאו עצמן שותפות לפעולות המחאה. אז גם החל להישמע הקול הפמיניסטי שתבע שינוי הסדר החברתי וההסדרים החברתיים הבסיסיים היוצרים אי שוויון. הביטוי הפוליטי הראשון לכך הייתה הצלחת ר"צ שהייתה הרשימה הראשונה שהצביעה על הקשר שבין דומיננטיות השיח הביטחוני ובין אי השוויון של נשים בישראל. מחאת הציבור על מחדלי יום כיפור, וללא ספק תסכול הנשים ממעמדן בעת המלחמה הזו - מצאו את ביטויים בקלפי.

בכנסת השמינית נשבר קשר השתיקה בסוגיית האלימות כלפי נשים במשפחה. הושמע הטיעון הפמיניסטי של זכות האישה על גופה, ולוועדות להפסקת הריון ניתן מנדט רחב שכלל את "הסעיף הסוציאלי". בשנים אלו הקימה רות רזניק, את המקלט הראשון לנשים מוכות. בשנת 1975 הקים יצחק רבין ועדה לבדיקת מעמד האישה בישראל ברשות אורה נמיר. הועדה הגישה המלצותיה ב- 1978 למנחם בגין. לראשונה הוצגו ממצאים מלאים אודות הנשים בישראל. לדו"ח צורפו 241 המלצות לפעולה הנדרשת על מנת לקדם נשים ולהביא לשוויון. ההמלצה הראשונה הייתה הקמת רשות ממלכתית לטיפול ומעקב בנושא מעמד האישה. רק בכנסת ה- 13 עבר חוק הרשות ושנתיים אחרי הבחירות לכנסת ה- 14 הוחל בהקמתה.

במסגרת הכנת הדוח ניתנה הזדמנות לנשים מתחומים שונים לעבוד יחד. היוותה הזדמנות לחברה להכיר בנשים כקבוצת אינטרס ואפשרות לנשים לבטא את זהותן

כקבוצה. בעקבות הוועדה נוצר תפקיד יועצת ראש הממשלה לענייני נשים, מונו ממונות על מעמד האישה בנציבות שרות המדינה. רואה בדוח פריצת דרך. מסמך סמלי של מחויבות החברה לבצע שינוי במעמד האישה.

החל מסוף שנות ה-70 מתגברת ההתארגנות הפמיניסטית בישראל. מאפיינה: קריאת תגר מודעת, צמיחה מהשטח והעדר תלות בארגונים פוליטיים ממסדיים. רוב הארגונים קטנים, אך ניתן לטעון שצירוף הקולות שינה את האקלים הציבורי. בצד הארגונים הרדיקליים התמסדה שדולת הנשים, לצד יוזמות החקיקה טורחת השדולה להבטיח את אכיפת החוקים. התופעה הבולטת ביותר בנוף הארגונים הפמיניסטים בישראל היא שארגוני השטח הרדיקאליים מעלים נושאים חדשים, ובהדרגה מאמצים את אלה הארגונים הגדולים. הגבולות בין השיח הפמיניסטי החוץ ממסדי לבין השיח הפוליטי נפרמים בהדרגה. נדון בשני ניסיונות לבנות פוליטיקה פורמלית יותר מכלילה: מפלגות הנשים והוועדה למעמד האישה בכנסת.

מפלגות הנשים - לכאורה נשים היו יכולות להשתמש במפלגה עצמאית כדי לקדם נושאים ואינטרסים משלהן, כפי שעשו בשנים שלפני קום המדינה. בפועל הניסיונות היו מעטים והישגיהן במונחי ייצוג היו אפסיים (בחירות ראשונות השתתפו שתי מפלגות נשים - דתית ושל ויצו. ב-1977 נעשה ניסיון לארגן מפלגת נשים שזכתה להישגים אלקטוראליים דלים, מפלגה שרצה בבחירות 1992 לא צלחה אף היא). נראה שבתרבות הפוליטית הישראלית לא הייתה לגיטימציה להתארגנות נפרדת של נשים. ממצאי סקרים שנערכו ערב הבחירות לרשויות המקומיות ב-1998 מצביעים על ראשית צמיחתו של פער מגדרי בישראל. מה שעשוי להוות בסיס למפלגת נשים.

הוועדה למעמד האישה - הוקמה ב-1992. מטרת 11 חברות הכנסת שהקימו את הוועדה הייתה ייזום וחקיקה לקידום מעמד האישה, מרבית חברות הכנסת היו חברות בשדולת הנשים. הוועדה הוקמה במטרה לנהל פוליטיקה של נשים בפעילות אד-הוק. ניסיון של נשים לשתף פעולה בין לבין עצמן, מעבר למחלוקות מפלגתיות, בנושאים משותפים הנוגעים למעמד האישה. רוטאציה בתפקיד היו"ר וקשר מתמיד עם ארגוני השטח, ארגוני הנשים הגדולים והאקדמיה הם מרכיבים בניסיון ליצור פוליטיקה פמיניסטית. הוועדה הפכה למוקד כוח של חברות הכנסת, מנסות לעסוק באוכלוסיות שונות של נשים ובהרחבה של הדיון הציבורי על כל מי שסובל בשל מינו.

פוליטיקה של נשים-קול אחד או קולות שונים?

הפמיניזם כתנועה פוליטית יכול להתקיים רק כאשר קיים סובייקט, זהות נשית וניסיון נשי משרטטים סובייקט זה. התנועה הפוליטית היא התארגנות בשם הנשים כקטגוריה חברתית. כפי שראינו, הקול הזה רק החל להישמע בארץ ולא הגיע לגיבוש פוליטי. הזירה שבה מנסה הפמיניזם הישראלי לבסס קולו היא ארגונים פוליטיים קיימים, מפלגות, כנסת על ידי תביעה לייצוג נשים וטיפול בסוגיות המוגדרות כסוגיות נשים. התביעה לדבר בשם נשים יצרה לחץ חברתי רב לפוליטיזציה של ארגוני הנשים. הארגונים הגדולים הצטרפו לארגונים נוספים לשיתוף פעולה במסגרת קואליציות (מועצת הנשים, בת אדם). למרות שיש עליה בקול פמיניסטי זה הוא טרם התמסד ובוודאי שלא הפך דומיננטי. בעולם כולו החלה להתפתח ביקורת פמיניסטית כלפי הפמיניזם הבורגני, הלבן. מאז שנות ה-70 המאוחרות אנו שומעים פרץ של קולות (דתיות, חילוניות, לסביות, חד הוריות, מזרחיות, פלסטיניות), לוגיקת החשיבה הפמיניסטית מונעת דה-לגיטימציה של הקולות השונים. הרי כל רעיון של זהות מגדרית אחת, מכלילה, יש בו אלמנט כופה. בהעדר הסכמה על זהות משותפת, כמעט שלא ניתן להביא לגיוס פוליטי. אחד הפתרונות הוא ניהול פוליטיקה של זהויות המנסה לנטרל חילוקי דעות שמעבר לסוגיה המוסכמת.

אמהות ופוליטיקה

הדילמות בשאלה מהו שיח פמיניסטי מודגמות בצורה הדרמטית ביותר בתופעה הגדלה בממדיה של נשים המגייסות את נשיותן או אימהותן לצורך כניסה לשיח הפוליטי. החל משנות ה-80 נשים מגייסות את הלגיטימציה הרבה שיש לאמהות ולנשיות בחברה הישראלית, כדרך להשתתפות בשיח הפוליטי שממנו הן מודרות. נשים מהימין ונשים מהשמאל קראו להעתקת הפרקטיקות האימהיות של דאגה וטיפול מהספירה הפרטית לספירה הציבורית. בדרך זו ביקשו לעשות פוליטיזציה של הקול האימהי.

לעומת השימוש באמהות כזכות להשתתפות, ביקשו נשים בשחור ונשים בירוק להשתתף בשיח הפוליטי כנשים ולא דווקא כאמהות. מהתגובות ניתן ללמוד שלחברה היה קל יותר לקבל מסר נשי אימהי מאשר מסר נשי פמיניסטי. גם אם תנועות אלו לא סחפו אחריהן נשים רבות, הן הכניסו לשיח הפוליטי-ציבורי ממדים חדשים ואתגרו את גבולותיו הממוגדרים של השיח הפוליטי הישראלי.